

سواد بصری

(اصول و مبانی هنرهای تجسمی)

www.ketab.ir

تالیف: مهندس آنتیا بیات

کارشناس ارشد معماری و شهرسازی

پاییز ۱۳۹۰

نام کتاب : سواد بصری (اصول و مبانی هنرهای تجسمی)

مؤلف : آنیتا بیات

ناشر : ساکو

طرح جلد : آنیتا بیات

لیتوگرافی : طاووس رایانه

چاپخانه : عطا

سال نشر : ۱۳۹۰

نوبت چاپ : اول

شمارگان : ۱۰۰۰

قیمت : ۱۳۵۰۰۰ ریال

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۶۷-۲۱-۶ : ISBN : 978-600-6067-21-

سرشناسه

: بیات، آنیتا،

عنوان و نام پدیدآور

: سواد بصری : اصول و مبانی هنرهای تجسمی / تالیف آنیتا بیات.

مشخصات نشر

: تهران : ساکو، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری

: ۴۲۲ ص. (رنگی).

شابک

: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۶۷-۲۱-۶

وضعیت فهرست‌نویسی

: فیا

یادداشت

: کتابنامه.

یادداشت

: واژه‌نامه.

موضوع

: معماری--هنر--فن

موضوع

: طراحی -- کمپوزیسیون

موضوع

: ادراک بصری -- فن

رده‌بندی کنگره

: ۱۳۹۰ س۹/ب۹ NV۴۳۳

رده‌بندی دیویی

: ۷۰۲/۸

شماره کتابشناسی ملی

: ۲۵۱۴۳۸۶

کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر می‌باشد و متخلفین تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

۰۲۱-۶۶۵۷۲۶۹۲

www.nashresaco.com - www.nashresaco.ir

یادداشت مؤلف

به نام مهندس هستی، از ابتدای ابتدا، از نیستی تا هستی، از نقطه تا حجم، از طرح تا نقش. سپاس خداوندی را که نقش را به ما آموخت تا رساترین احساس را که همان شکر اوست به تصویر کشیم. او زیباست و هر چه از اوست زیبا و دوست داشتنی.

سواد بصری توانایی بوجود آوردن و فهمیدن تصاویر است یعنی افزایش هوش و آگاهی بصری. دانش بصری به ما کمک می کند تا آنچه را می بینیم، بهتر ببینیم و آنچه را می دانیم، بهتر بدانیم.

در عنوان کتاب، استفاده از واژه های سواد و بصر در کنار هم، هدفمندانه و با ظرافت خاصی انتخاب گردیده است. بدان معنا که بیننده، یک پیام بصری یا تصویری را می بایست با معرفت و شعور مبتنی بر اساس مبانی هنرهای تجسمی - بصری، تجزیه و تحلیل نماید و این نیاز به کسب دانش و شناخت هنر بصری و تجربه داشته تا در تفسیر تصویر دچار اشتباه نگردد.

هدف از فراگیری سواد بصری، اصول و مبانی هنرهای تجسمی، عبارت است از به وجود آوردن یک سیستم ابتدایی برای یادگیری تشخیص ساختن و فهم پیامهای بصری یا تصویری، به طوری که برای همه ی مردم کم و بیش دریافتنی باشد و نه اینکه فقط عده ی خاصی نظیر طراحان، هنرمندان و زیباشناسان قادر به درک آن باشند. همانطور که یک سخنور با رعایت قواعد زبان، آزادی خود را در نحوه ی بیان سلب شده نمی بیند، یک تصویرگر نیز با دانستن و به کار بردن آنها و قواعد مربوط به شیوه ی بیان تصویری، دچار محدودیت نمی شود. از این رو این کتاب راهنمایی است برای بیان و ارتباط بصری، که کلیه ی اجزای تشکیل دهنده ی پدیده های تجسمی - بصری و وجوه مشترک آثار آن را مورد بررسی قرار می دهد.

در این کتاب، علاوه بر آنچه در متن آمده، با تکیه و تأکید بر روی منابع تصویری رنگی در یک لوح فشرده (DVD)، به همراه گزیده ای از تمرینها و نمونه های تصویری و تجسمی متنوع انجام شده توسط دانشجویان رشته های طراحی، معماری و هنر در کلاسهای مربوطه، به معرفی عناصر اولیه ی تجسمی، مانند: نقطه، خط و ... و

همچنین اصول و قواعد حاکم بر کیفیات بصری از جمله: ریتم، حرکت، هماهنگی و ... که در ایجاد و ابداع ترکیبات هنری سهمی عمده دارند پرداخته شده است، تا آنکه چشم انداز وسیعتری را به پهن دشت هنرهای تجسمی بگشاید.

با توجه به تجربیات و ما حصل تدریس در دانشگاههای دولتی و آزاد، فرصتی فراهم شد تا بتوانم بر مبنای سرفصل های مصوب دانشگاه جامع علمی- کاربردی در دروس مبانی هنرهای تجسمی و گرافیک هنری در مقاطع کارشناسی و کاردانی، این کتاب را با زبانی ساده، تهیه و تدوین نمایم، باشد که مورد استفاده و مقبول دانش پژوهان رشته های فنی مهندسی و هنر قرار گیرد.

امید است با راهنمایی ها و پیشنهادات شما فرهیختگان و هنرمندان، در رفع نواقص و تکمیل و ویرایش این اثر در چاپ های بعدی کوشا باشم.

بر خود فرض می دانم از جناب آقای باقر غلامی کلیشمی که در تدوین این مجموعه منشاء اثر بوده اند، تشکر و قدردانی نمایم. و همچنین زحمات همکار هنرمند و فرهیخته، جناب آقای مهندس عظیم اسحققی که ویرایش فنی و آماده سازی کتاب را بر عهده داشتند نیز شایسته ی سپاسگزاری است.

به امید آنکه در جامعه ی هنری، نظام آموزشی با همت تمامی فرهیختگان و پژوهندگان، ساختار آموزش سواد بصری را دستور کار خود قرار داده تا از انسجام و نظم قابل قبولی، برخوردار گردد.

قلمدان طریقت بر نیم جو نغزند   قبابی اطلس آن کس که از بنر عاری است

آنیتا بیات

پاییز ۱۳۹۰

Bayat_Anita@yahoo.com

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	پیشگفتار
۱۵	مقدمه
۳۷	عناصر اصلی بصری
۴۱	نقطه
۵۳	خط
۸۱	سطح
۸۹	مجموعه
۱۰۱	دگرگونی های عناصر بصری
۱۱۷	فراکتال
۱۳۱	ترکیب بندی
۱۴۷	کادر
۱۵۳	شکل و زمینه
۱۵۹	بافت
۱۷۷	رنگ
۱۸۹	تضاد

۱۹۹	.....	تعادل
۲۰۹	.....	تقارن
۲۱۳	.....	توازن
۲۱۷	.....	تناسب
۲۳۳	.....	توسعه
۲۳۷	.....	رنگ
۲۸۹	.....	پرسپکتیو
۳۰۵	.....	فضا
۳۲۳	.....	مرکت
۳۳۷	.....	نور و سایه
۳۵۵	.....	زمان
۳۵۹	.....	طراحی و طراحی صنعتی
۴۰۷	.....	سفن آفر
۴۱۱	.....	واژه نامه (انگلیسی- فارسی)
۴۱۷	.....	منابع و مآخذ

پیشگفتار

www.ketab.ir

Preface

پیشگفتار

انسان در طول تاریخ، برای بیان تفکرات و ذهنیات خویش، زبانهای مختلفی را بکار گرفته است که زبان تصویر یکی از زنده ترین و گویاترین آنها است. (شکل ۱)

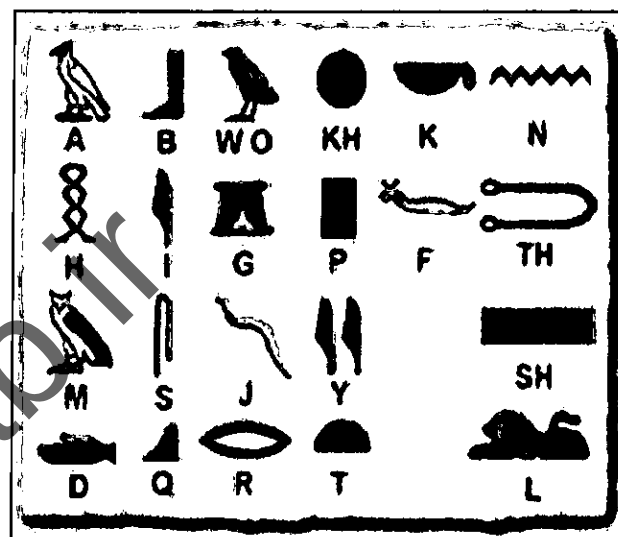
هنرهای تجسمی، عالی ترین تجلیات زبان بصری شمرده می شوند که با آن می توان فراتر از زمان سیر کرد و آینده و افقهای دور را تجسم و تصویر نمود.

این زبان به علاقه مند، نوعی توانایی می دهد که تمام پدیده های بصری را اعم از طبیعی و یا مصنوعی، بهتر و کاملتر ببیند و آثار هنری را دقیق تر بفهمد و پیام های آن را درک کند.

امروزه هنرهای تجسمی را یکی از بهترین و موثرترین وسیله های ارتباطی می شناسند و آنرا بصورت زبانی همگانی و جهانی در آموزش و پرورش، در زمینه های فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، صنعتی و بطور کلی در تمامی فعل و انفعالات فکری مورد استفاده قرار می دهند، و با وجود امکانات مختلف ارتباط بصری و منابع موجود آموزشی، آشنایی با آن برای عموم فراهم و برای علاقه مندان و هنرجویان نیز بصورت امری آسان و تا حدودی سهل الوصول در آمده است.

تا قبل از قرن بیستم، آموزش هنرها صرفاً به شیوه های سنتی و مدرسه ای قدیم رایج بود، اما از اوایل قرن حاضر، هماهنگ با تغییرات و تحولاتی که در تمامی ابعاد زندگی و زمینه های علمی رخ داده، شیوه های آموزشی سنتی هنر نیز جای خود را به روش های جدید آموزشی داده، و با وضع اصول و مبانی تازه، امکان استفاده برای عموم فراهم شده است، و در نتیجه همه ی علاقه مندان می توانند به کمک آموزش های سیستماتیک و سنجیده، با اصول و ضوابط هنر آشنا شده، قواعد فنی و تخصصی آنرا فرا گیرند و دست به انجام کارهای هنری بزنند.

لازم بذکر است که با توجه به استعدادهای فطری انسان و توانایی بی حد و حصر او در آفرینش و ابداع زیباییها، طرح قوانین ثابت و تغییر ناپذیر برای هنر، امری مشکل بنظر می رسد و به تجربه ثابت شده است که اصول و مقررات تدوین شده بوسیله ی آدمی، امری مشروط و نسبی بوده، برای زمانی مفید و پسندیده و برای

شکل ۱ خط هیروگلیف.

تألیف: استاد غلامحسین نامینی

زمانی دیگر بی فایده و مردود شده است، تنها قوانین الهی مطلق می باشند و برای تمام زمان ها و مکان ها ثابت و تغییر ناپذیرند.

تقریباً در سه دهه ی اخیر، در جامعه ی هنری ایران نیز، نیاز به دگرگونیهایی در زمینه ی روشهای آموزش هنرهای تجسمی بتدریج احساس می شد.

از سالهای ۱۳۴۰ به بعد، بعضی از هنرمندان تحصیلکرده و آگاه که تجربیات و مطالعاتی در زمینه ی روشهای نوین آموزش هنر داشتند، به تدریس در دانشگاهها و هنرستانهای هنری پرداختند.

در جهت هماهنگی با زمان و روشهای نوین آموزش هنر، نیاز به تشکیل کلاسهای بنام *اصول ارتباطات بصری* و یا *مبانی هنرهای تجسمی* در سطح هنرستانهای هنری و دانشگاهها احساس شد و برای اولین بار در سال ۱۳۵۴، درس اصول ارتباطات بصری به پیشنهاد استاد غلامحسین نامی در برنامه ی درسی رشته های هنری از جمله رشته ی گرافیک و ترئینات داخلی ساختمان گنجانده شد.

ساختار آثار هنرهای تجسمی مبتنی بر عناصر و نیروهائی است که به دو بخش کلی تقسیم می شوند که عبارتند از: عناصر اولیه ی بصری و کیفیات خاص بصری.

بخشی که با آنها به طور فیزیکی یا ملموس سرو کار داریم، همان عناصر بصری محسوب می شوند و عمدتاً شامل نقطه، خط، سطح، حجم، بافت، نور و رنگ می باشند که در هر گونه جلوه ی بصری، اعم از طبیعی یا مصنوعی دیده می شوند. بخش دیگر این تقسیم بندی که کیفیات خاص بصری هستند، حاصل تجربه و ممارست هنرمند

در بکار بردن عناصر بصری می باشند و عبارتند از: روابطی که در روند سازمان دادن و نظم بخشیدن به عناصر بصری مطرح می شوند. در این روابط تعادل، تناسب، هماهنگی، ریتم و کنتراست از اهمیت بسیاری برخوردار هستند، زیرا به واسطه ی وجود آنهاست که یک اثر هنری می تواند از وحدت و یکپارچگی که مهمترین اصل سامان بخشیدن به اثر است، برخوردار شود.

عناصر اولیه ی بصری نمی توانند واقعیت بصری و جلوه ی تجسمی یابند مگر آنکه با توجه به یکی از موارد کیفیات بصری در قالب یک ترکیب معرفی گردند.